Emro Science and Education
International open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 1 (2023) · "Axborot oqimlari va intellektual tizimlarning ijtimoiy, iqtisodiy va texnik-texnol... DOI: 10.5281/zenodo.24319653

materiallar to'plami

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ТРАНСПОРТ СОҲАСИНИНГ РИВОЖЛАНТИРИЛИШИ

Ахунов Мухаммадамин, Андижон машинасозлик институти "Иқтисодиёт" кафедраси доценти, иқтисод фанлари номзоди
Шукуров Умидбек Ғуломжон Ўғли, Андижон машинасозлик институти "Иқтисодиёт" кафедраси ўқитувчиси

Аннотатсия: Мазкур Янги Ўзбекистонда транспорт соҳасининг ривожлантирилиши аҳамияти қай даражада эканлиги борасидаги тадқиқотлар баёни келтирилган. Янги Ўзбекистонда транспорт соҳасининг ривожлантирилиши иқтисодий ўсиш, камбағаллик, иш ўринлари яратиш, атроф муҳит сифати ва иқтисодий барқарорлик каби ривожланиш натижаларининг потенсиал тўпламига таьсири орқали кенгроқ иқтисодий фойда ва харажатларни келтириб чиқариши мумкин. Мақолада йўллар, релслар ва ҳаво йўллари ривожланишига кенгроқ эътибор берилади.

Калит сўзлар: транспорт, давлат дастурлари, экспорт, импорт, божхона сиёсати, CAPEC, иқтисодий ўсиш.

Ўзбекистон иқтисодиётининг тараққиётида транспорт соҳасини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. 9.08.2021 йилдаги "Транспорт тўғрисида"ги ЎРҚ-706-сон Қонун транспортга оид фаолиятни тижорат асосида амалга ошириш чоғида юзага келадиган муносабатларни тартибга солади.

Қонунга кўра, автомобиль, ҳаво, темир йўл, сув, электр транспорти, метрополитен ва транспорт инфратузилмаси объектлари Ўзбекистоннинг ягона транспорт тизимини ташкил этади.

Транспорт коридорларининг халқаро савдода тутган ўрни қай даражада эканлигини кўплаб иқтисодчиларнинг айнан шу йўналишдаги изланишлари миқёсида кўриш мумкин. Транспорт коридорларни ривожлантириш мамлакатларнинг маҳаллий ва минтақавий миқёсида барқарор ривожланишга кўмаклашиш ва бошқа имтиёзлардан ташқари, ички ва минтақалараро ҳамкорликни ривожлантириш учун фойдаланиладиган асосий воситадир. Замонавий транспорт йўлаклари мутлақо янги кашфиётлар эмас, балки асосан эски савдо йўлларини қайта тиклаш ва мавжуд энергия инфратузилмаси, сув йўллари, аҳоли пунктлари, транспорт усуллари ёки маълум бир йўналиш бўйлаб бундай йўлакларнинг ривожланишига ёрдам берадиган ёки бошқа географик жойлашувлар каби асосий ҳаракат шаклларини қайта тиклашдир.[1]

Мавжуд коридорлар фаолиятига қарамай, бундай йўналишлар шаҳарнинг ўсиши, йўналишлар бўйлаб марказларнинг концентрацияси ва кенгайиши,

Published: 10.11.2023

Cite this article: Ахунов Мухаммадамин, Шукуров Умидбек Ғуломжон ўғли (2023). Янги Ўзбекистонда транспорт соҳасининг ривожлантирилиши. Emro Science and Education, 1(1). https://doi.org/10.5281/zenodo.24319653

© 2023 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

инфратузилмани кенгайтириш ва йўналиш бўйлаб бошқа инвестициялар каби янги динамикани келтириб чиқаради. Лекин шуни таъкидлаш керакки, баъзи истисно ҳолларда ривожланиш йўлаклари йўналиш билан боғлиқ бошланғич фаолиятисиз мутлақо янги йўналишлар ва ҳудудларни белгилайди. Ҳеалей (2004) коридорларни иқтисодий фаолиятнинг чизиқли агломерацияси ва транспорт инфратузилмасининг жисмоний асоси бўйлаб одамлар сифатида белгилайди.[1] Уларни, шунингдек, турли хил иқтисодийаҳамиятга эга бўлган марказларни боғлайдиган, диққатга сазовор жойлар билан бирлаштирувчи маршрутлар сифатида белгилаш мумкин.[2]

Ривожланиш йўлакларининг асосий мақсади унинг йўналиши бўйлаб иқтисодий ўсишни рағбатлантириш ва турли жойларнинг инфратузилма хизматларига уланишини яхшилаш бўлса ҳам, транзит ва транспорт йўлакларининг турли типологияларини олиш учун улар ўртасидаги аниқ фарқларни кўрсатиш мумкин. Йўлаклардаги фарқларни ўрганишда Ж.Арнолд, Г.Оливиер ва Ж.ФАрвис коридорлар типологиясини қуйидагича таҳлил қилдилар:

1. Ички йўлаклар: транспорт тармоқларининг миллий контекстидаги йўналишлар тармоғи, маршрут бўйлаб ички савдо ва иқтисодий ривожланишга кўмаклашишга қаратилган ва одатда миллий қонунчиликдан фойдаланган ҳолда ўрнатилади ва миллий ёки минтақавий ҳокимият органлари томонидан ишлаб чиқилади ёки биргаликда бошқарилади ва кўпинча вилоят ёки ички минтақавий чегараларни кесиб ўтади.
2. Хорижий коридорлар: у мамлакатнинг импорт ва экспортини ташувчи йўналишлар тармоғини ўзишига олади ва мамлакатнинг иқтисодий ўсишини рағбатлантиришга қаратилган бўлиб, асосан бошқа давлат чэгарасидаги ёки денгизпорти, халқаро аэропорт каби нуқтасини ўз ичига олади.

Транзит ва транспорт йўлакларини ишлаб чиқиш, бошқариш ва уларга хизмат кўрсатишда, қарорлар қабул қилиш таҳлили, бошқарувни молиялаштириш ва йўлакларни молиялаштиришда:

a) коридорни режалаштириш ва ривожлантириш, унга тегишли лойиҳалар ва қўллаб- қувватлаш хизматлари
b) коридор инфратузилмасига молиявий инвестициялар ва бошқалар.
c) коридорларни бошқариш, мувофиқлаштириш, техник хизмат кўрсатиш ва тегишли маъмурий функциялар ўрганилиши керак. Коридорларнинг лойиҳасини режалаштириш, ишлаб чиқиш ва амалга оширишда асосий нарса бу иштирокчининг барча жараёнларни мувофиқлаштириш учун турли манфаатдор томонларнинг иштироки ва жалб этилишидир, бу турли манфаатдор томонларнинг иштироки самарадорликни оширишда ва давлат ва хусусий шерикликни қўшишда муҳим бўлган узлуксиз битимлар учун қулай муҳит яратади. Бунда ҳар томонлама иштирок этиш ва инклюзивликка эришиш учун турли иштирокчиларнинг иштирокини осонлаштирадиган турли механизмлар мавжуд бўлиши керак. Йўлаклардан кўзланган асосий мақсад жалб қилиниши керак бўлган манфаатдор томонларга бевосита таъсир қилади, чунки миллий ва транзит йўлаклари турли мақсадларда фойдаланилади. Минтақавий коридорни

ривожлантириш миқёсида глобал ва минтақавий органлар коридорларни режалаштириш, молиялаштириш ва ривожлантиришда муҳим рол ўйнайди: Масалан Африка тараққиёт банки, Осиё тараққиёт банки, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг аҳоли пунктлари дастури ва Жаҳон банки кабилар. Йўлакни режалаштириш, ривожлантириш ва якуний таъмирлаш кўплаб манфаатдор томонларни жалб қиладиган бир томонлама миллий ёки кўп миллатли ривожланиш қарорлари ҳисобланади. Молиялаштириш имкониятлари турли коридорларнинг тузилишига қараб фарқланади:

1. Ходимларни сафарбар қилиш ва коридорни бошқариш учун ходимларни бир жойдан бошқа жойгаўтказиш
2. Йўлакларни бошқариш тузилмасининг бир қисми бўлган мамлакатларнинг аъзолик бадаллари. Бу давлат ва хусусий сектор агентликларини ўз ичига олади.
3. Имтиёзга асосланган ҳисса: мамлакатлар транспорт коридорига ундан оладиган фойда асосида тўлайдигантизим.
4. Фойдаланиш йиғимлари: коридордан фойдаланаётган манфаатдор томонлар йўлак бўйлаб босиб ўтиладиган масофага ва йўлак бўйлаб ташиладиган юкнинг(оғирлик) хусусиятига тўлайдилар.

Функсионал жиҳатдан коридорлар минтақавий иқтисодий ўсишни қўллаб-қувватлаш учун ишлаб чиқилган: ишончли иқтисодий жиҳатдан самарали транспортни таъминлаш ҳамда ривожланиш йўлидаги шаҳарлар ва шаҳарларнинг ўсиши ва ривожланишини рағбатлантириш мақсадида БМТнинг Жаҳон шаҳарлари ҳолати тўғрисидаги ҳисоботида коридорлар такомиллаштиришга ёрдам беришини таъкидлайди. Йўлак бўйлаб ривожланаётган марказлар кўплаб янги иқтисодий имкониятлар яратади ва бошланғич имкониятларни оширади, бу эса уй-жой ва қишлоқ хўжалиги каби йўналишлардаги иқтисодий инвестициялар учун кўпроқ даромад келтиради. Улар икки томонлама ва транзит савдони осонлаштириш учун бошқа қўшни давлатлар билан ўзаро боғланган миллий йўлларни ўз ичига олади. Бунга Яқин Шарқдаги қуруқлик йўллари: Ўрта ер денгизидан Ироққа, Эрондан Марказий Осиё республикаларига мисол бўла олади. Тарихий жиҳатдан транспорт ва транзит йўлаклари турли ҳудудларнинг ҳаракатчанлиги ва фойдаланиш имкониятини яхшилаган.

Транспорт йўлаги бўйлаб ишлаб чиқариш ва ривожланиш тузилмасининг ўзгариши йўлак бўйлаб товарлар ва хизматларга янги талабни келтири бчиқаради. Маълумки, Транзит коридорда одамлар, товарлар ва хизматлар транзит юкларни энг кам маблағдан фойдаланган ҳолда энг камвақт ичида белгиланган йўналишни босиб ўтишлари керак.[5] Кечикишлар, йўлдаги хизматлар туфайли тўхташлар частотаси ва тирбандликлар минимал бўлиши керак.

АДАБИЁТЛАР

[1] Ҳеалей, П. 2004. Тҳе Треатмент оф Спасе анд Плясе ин тҳе Hew Стратегис Спатиал Планнинг ин Эуропе. Интернатионал

Ж. Урбан анд Регионал Ресеарч, 28(1): 45–67. Февруарй

[3] Арнолд, Ж., Оливиер, Г. анд Арвис, Ж-Ф. (2005) Бест П

[4] Де Беер, ГРМ, Регионал Девелопмент Сорридорс Анд Спатиал Девелопмент Инитиативес – Соме Суррент Перспестивес Он Потентиалс Анд Прогресс

5. O‘zbekiston Respublikasi “Transport to‘g‘risida”gi qonuni 2021-yil 9-avgust.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 2-dekabrdagi “2018-2022 – yillarda transport infratuzilmasini takomillashtirish va yuk tashishning tashqi savdo yo‘nalishlarini diversifikatsiyalash chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3422-sonli qarori
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Transport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019-yil 1-fevraldagi PF-5647-son farmoni
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yuk va yo‘lovchi tashish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019-yil 6-martdagi PQ-4230-son qarori